

Бенях Н.

Львівська національна академія мистецтв

ТЕОРЕТИЧНА СПАДЩИНА МИХАЙЛА БОЙЧУКА

УДК 7.001

Бенях Н. Теоретична спадщина Михайла Бойчука. Автор досліджує теоретичну спадщину Михайла Бойчука. Йдеться про статті, присвячені розвитку реставраційної справи початку ХХ ст. в Україні, та оглядові нотатки з виставки художнього народного часу промислу 1912 року в Коломиї. Діапазон теоретичних напрацювань видатного художника охоплює не дуже широкий пласт досліджень, але який є вкрай важливим для вивчення та дослідження його творчого методу. М. Бойчук як художник, вчений, педагог глибоко аналізує художні форми давнього і сучасного йому мистецтва, намагається пізнати природу образотворчого мистецтва. Детальну обізнаність у тонкощах реставрації, орієнтування на провідні тенденції свого часу виявляє М. Бойчук у статті «Несколько замечаний по поводу реставрации живописи в России». Творча і теоретична діяльність Михайла Бойчука, яка у період 1910–1914 рр. пов'язана зі Львовом, є своєрідним відображенням динаміки складних суспільно-політичних і культурно-мистецьких процесів першої половини ХХ ст. і великою мірою визначила основні тенденції розвитку творчої та педагогічної діяльності художника у наступному періоді його життєпису — київському.

Ключові слова: теоретична спадщина, публіцистика, неовізантизм, музейна реставрація, Михайло Бойчук.

Бенях Н. Теоретическое наследие Михаила Бойчука. Автор исследует теоретическое наследие Михаила Бойчука. Речь идет о статьях, посвященных развитию реставрационного дела в начале ХХ века в Украине, об обзорах выставки художественного народного промысла 1912 года в Коломые. Диапазон теоретических разработок выдающегося художника охватывает не очень широкий пласт исследований, который является в то же время крайне важным для изучения и исследования его творческого метода. М. Бойчук как художник, ученый, педагог глубоко анализирует художественные формы древнего и современного ему искусства, пытается осознать природу изобразительного искусства. Подробную осведомленность в тонкостях реставрации, ориентированную на ведущие тенденции своего времени, художник раскрывает в статье «Несколько замечаний по поводу реставрации живописи в России». Творческая и теоретическая деятельность Михаила Бойчука, которая в период 1910–1914 годов связана со Львовом, является своеобразным отражением динамики сложных общественно-политических и культурных процессов первой половины ХХ века и во многом определяет основные тенденции развития творческой и педагогической деятельности художника в следующем периоде его биографии.

Ключевые слова: теоретическое наследие, публицистика, неовізантизм, музейная реставрація, Михаил Бойчук.

Behyakh N. Theoretical heritage of Mykhailo Boychuk (1910–1914).

Background. The theoretical heritage of Mykhailo Boychuk is the articles devoted to the development of the restoration business of the early twentieth century in Ukraine and survey notes from the exhibition of artistic folk crafts in 1912 in Kolomyia. The range of theoretical works of an outstanding artist does not cover a large amount of research works, but is extremely important in the study and research of his creative method.

Objectives. The objective of the article is to analyze the formation of M. Boychuk's creative method during the "Lviv period" on the basis of his theoretical and journalistic heritage, to follow its direct influence on the development of the basic provisions of the curriculum for students of the M. Boychuk's workshop of the Ukrainian Academy of Arts in Kyiv (later the Kyiv Art Institute).

Methods. The comparative-typological method of analysis of creative personalities, their one-size-fits-all approach of cognition (the creative and theoretical part of the talent) acquires an ever growing art-interpretational manifestation, through which

it becomes possible to reproduce the specific, related features of the artwork of outstanding artists of the fine art of the twentieth century. This range of personalities includes the figure of an artist-founder of the current of Boychukism in the Ukrainian modernism Mykhailo Boychuk. Art historians while studying and analyzing the creative heritage of the artist, often choose the comparative-typological method of analysis. To study his theoretical heritage, the methods of scientific research of texts were also selected, in particular, the method of classification. This method contributed to a detailed study of the theoretical heritage of the artist, its division by subjects and issues.

Results. Mykhailo Boychuk studied and understood well the orientation of the new Western European art, the new artistic tasks and trends, which allowed the artist to develop his own path in the art of the twentieth century. K. Slipko-Moskaltsev says that in his first monograph about the creative work of M. Boychuk, published in Kharkiv in 1930. "Boychuk's deeper understanding of the latest artistic trends helped him not to lose sight of his own path" [29, p. 12]. He, as an artist, a scientist, a teacher, deeply analyzes artistic forms of ancient and contemporary art, tries to get to know the nature of fine art. He manifested himself as a research scientist and analyst. Among his theoretical works, we shall name the articles devoted to the issues of restoration of works of art, the development of folk crafts and professional art of the early twentieth century, reflections on the development of contemporary art and monumentalism, the curriculum developed by him for the students of the Kyiv Arts Institute, reflections about art (recorded by his colleagues and students). A detailed knowledge of the nuances of restoration, orientation on the leading tendencies of his time reveals M. Boychuk in the article "Several remarks on the restoration of painting in Russia". The artist analyzes in detail the development of the restoration business in the Russian Empire, finds a number of drawbacks in the restoration business and identifies a number of leading trends that formed the basis of museum restoration in Ukraine in the early twentieth century. M. Boychuk takes achievements in the field of restoration in the countries of Western and Eastern Europe as the basis.

In the suggested article, we will focus only on some of the most important stages of Mykhailo Boychuk's theoretical activity. Some of the main trends are worth highlighting here, which are aimed at research work (development of restoration business), artistic criticism (an overview of the exhibition of folk crafts in Kolomyia), and reflections on the development of art from ancient times, which are available to us thanks to the notes by Ye. Bachynsky and some students of M. Boychuk. The creative and theoretical activity of Mykhailo Boychuk, which in the period within 1910–1914 is connected with Lviv, is a peculiar reflection of the dynamics of complex socio-political and cultural-artistic processes of the first half of the twentieth century, and largely determined the main trends in the development of creative and pedagogical activities of the artist in the next period of his life history – in Kyiv.

Reflections by Mykhailo Boychuk on the role of art in public life, about the formation of the Ukrainian style in art were not only timely, but also solved more than purely "Ukrainian issue", although a special value of his artistic heritage was emphasized, and became the basis for the creation of his school of monumental art.

Conclusions. The curriculum of monumental painting suggested by M. Boychuk includes the main postulates from his theoretical works of the "Lviv period of creativity", which can be worded in five postulates:

1. Achievement of the synthesis of art with the principles of monumentalism.
2. Monumental painting was largely due to the architectural environment (shapes, volumes).
3. Awareness of the artist with other art forms (graphics, ceramics, book-miniature).

4. Achievement of creative searches by a collective method. He believed that without a discussion there could be no unity of thought.

5. Mandatory use of artistic experience of past eras.

Mykhailo Boychuk made his mark on the Ukrainian art and culture primarily as the founder of the school of monumental art of the twentieth century, the outstanding painter, educator, researcher and art critic, popularizer of the Ukrainian art. In addition, he largely contributed to the formation of the collection and design of permanent exhibition of the Museum of Taras Shevchenko Scientific Society in Lviv, to the development of museum restoration in Ukraine (his students became the leading restorers). As an art critic, he drew attention to the role and place of folk art in the formation of a professional one, which contributed to the revival of the cultural and intellectual movement in Ukraine in the first three decades of the twentieth century.

Thus, a deep study of the creative path of M. Boychuk, his theoretical heritage of the "Lviv period" will make it possible to convincingly present this period of artist's work as a forming one in his further activities.

Keywords: theoretical heritage, journalism, neo-Byzantism, museum restoration, Mykhailo Boychuk.

Постановка проблеми. Михайло Бойчук не лише заснував новий напрям в українському мистецтві ХХ ст., «бойчукізм», а й своєю творчою, педагогічною і теоретичною діяльністю долучився до створення цілісної, теоретично обгрунтованої концепції розвитку українського мистецтва.

Тож творча та теоретична спадщини видатного художника вимагають вивчення та осмислення, зокрема важливо виявити, як формувався творчий метод художника. Адже феномен бойчукізму має величезне значення для української культури ХХ століття і є непересічним національним явищем в образотворчому мистецтві. Докладне дослідження теоретично-публіцистичної спадщини Михайла Бойчука дає змогу глибше вивчити різні аспекти його професійної діяльності та зрозуміти, як відбувалося становлення його як художника, зокрема впродовж паризького та львівського періодів творчого шляху. При вивченні теоретичних напрацювань вимальовуються основні принципи художнього методу митця.

Теоретична спадщина художника є невеликою за обсягом. Це статті на тему розвитку народного та професійного мистецтва України початку ХХ ст., формування реставраційної справи того часу, а також епістолярій, записи та спогади учнів, навчальні програми, виступи на конференціях та ін. Ці матеріали розкривають багатогранність постаті Бойчука.

Михайло Бойчук добре розумів спрямованість нового західноєвропейського мистецтва, нові художні завдання та течії. Це дало змогу митцю виробити власний шлях у мистецтві ХХ століття. Про це говорить К. Сліпко-Москальців у першій монографії про творчість М. Бойчука, виданій у Харкові 1930 р. «Глибше розуміння Бойчуком найновіших мистецьких течій допомогло йому не розгубитись і стати на власний шлях» [29, с. 12]. Він як художник, науковець, педагог глибоко аналізує художні форми давнього й сучасного йому мистецтва, намагається пізнати природу образотворчого мистецтва. З його теоретичних напрацювань варто згадати статтю «З нагоди Коломийської вистави українського

домашнього промислу» [5], де автор критично оцінює експоновані предмети ремесла (різьба, ткацтво, кераміка тощо), намагається прогнозувати розвиток народних промислів та мистецтва загалом на початку ХХ ст.

Обізнаність у тонкощах реставрації та власну спрямованість на провідні тенденції свого часу виявляє М. Бойчук у статті «Несколько замечаний по поводу реставрации живописи в России» [9]. Художник докладно аналізує розвиток реставраційної справи в Російській імперії та її проблеми, а також визначає низку провідних тенденцій у реставрації та консервації творів мистецтва того часу — що пізніше стали основою музейної реставрації в Україні на початку ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень. Завдяки відомим науковцям, що досліджували творчість Михайла Бойчука, сьогодні представлено чимало бібліографічних та архівних джерел. Це дає змогу доволі докладно реконструювати життєвий і творчий шлях художника. Але залишаються й білі плями, передусім коли йдеться про теоретичну спадщину художника, адже окремих досліджень немає.

Важливим зрушенням у вирішенні цієї проблеми стали публікації та дослідження О. Ріпко [25; 26; 27], Н. Присталенко [21; 22], Л. Соколюк [30; 31], Є. Бачинського [2], Я. Кравченка [17], М. Мушинки [19], Т. Тимченко [33; 34], Г. Баргіш [1], О. Юрчишин [36] та ін., які, щоправда, лише дотичні до окресленої у статті проблеми.

Теоретична спадщина М. Бойчука заслуговує на окреме дослідження. Біографічні матеріали, неатрибутовані ще творчі роботи та бібліографічні раритети відкривають перед нами цікаву сторінку біографії художника.

Мета статті — проаналізувати формування творчого методу М. Бойчука під час львівського періоду на підставі його теоретично-публіцистичної спадщини. Прослідкувати безпосередній її вплив на вироблення основних положень навчальної програми для студентів майстерні М. Бойчука Української академії мистецтва в Києві (пізніше — Київський художній інститут). Порівняльно-типологічний метод аналізу творчих особистостей та їхній універсальний спосіб пізнання (творча й теоретична складові таланту) набувають усе більшого мистецтвознавчо-інтерпретаційного прояву, завдяки якому стає можливим відтворити питомі, споріднені ознаки творчості видатних митців образотворчого мистецтва ХХ ст. До цього кола особистостей належить і постать художника — засновника течії бойчукізму в українському модернізмі Михайла Бойчука. Мистецтвознавці, вивчаючи та аналізуючи творчу спадщину митця, часто обирають саме порівняльно-типологічний метод аналізу. Для дослідження його теоретичної спадщини обрано також методи наукового дослідження текстів, зокрема метод класифікації. Цей метод дає змогу докладно вивчити теоретичну спадщину художника, розподілити її за тематикою та проблематикою.

Вклад основного матеріалу дослідження. У пропонованій статті зупинимось лише на окремих найважливіших етапах теоретичної діяльності Михайла Бойчука. Тут варто виокремити кілька основних напрямів: дослідницька праця (розвиток реставраційної справи), художня критика (огляд виставки народного промислу в Коломиї) та роздуми про розвиток мистецтва від найдавніших часів до початку ХХ ст., які доступні нам завдяки нотаткам Є. Бачинського [2, с. 16–21] та учнів М. Бойчука [4; 12; 22; 34]. Творча й теоретична діяльність Михайла Бойчука, яка у період 1910–1914 років пов'язана зі Львовом, є своєрідним відображенням динаміки складних суспільно-політичних і культурно-мистецьких процесів першої половини ХХ ст. і великою мірою визначила основні тенденції розвитку творчої та педагогічної діяльності художника в наступному періоді його творчості — у київському.

Значний вплив на формування уявлень М. Бойчука про засади реставрації справило спілкування у 1910-х рр. з відомими теоретиками реставрації в Російській імперії — Д. Айналовим, М. Реріхом і П. Покришкіним. Також велике значення для М. Бойчука-реставратора мали особисті контакти з діячами української культури — А. Шептицьким, М. Грушевським, І. Свенціцьким, В. Кричевським, К. Шероцьким та ін. Ці знайомства дали можливість зблизитися з науковими й культурними установами (археологічними, історичними, реставраційними товариствами тощо).

У згаданій вище статті М. Бойчука про реставраційну справу досить докладно описано роботу самого художника над реставрацією ікон у Національному музеї у Львові. М. Бойчук не торкався тих місць, де фарби було дуже мало, щоб ще більше не зруйнувати, не доповнював ці місця власними прокладками чи додатковим левкасом, не прасував праскою ікону, щоби позбутись пухирців, і, врешті, не застосовував оліфи, яка руйнує поверхню. Також не використовував ні нашатирного спирту для очищення забруднень, ні інших неефективних засобів. М. Бойчук дуже ретельно аналізує основні процеси реставрації та консервації ікон [9, с. 220–222]. Підтвердженням цьому є ікона «Розп'яття» (дерево, темпера, 1730-ті рр.), яку М. Бойчук відреставрував 1912 р. в Національному музеї у Львові. Реставраційний левкас було покладено вибірково, у семантично важливих місцях зображення, і затоновано аквареллю, так званим нейтральним тоном. Отже, логічно припустити, що М. Бойчук свідомо уникав реконструктивних доповнень живопису, про що він зазначає також у своїй статті. Особливу увагу художник звертає на непрофесіоналізм у реставраційній справі, зокрема наголошує на тому, що це руйнує художній твір «гірше вогню, води і зуба часу» [9, с. 222]. Пише про реставраторів, які не володіють старовинними прийомами письма і тому зішкрябують верхній шар давнього живопису, вважаючи, що це пізніші записи. Бойчук висловлює тривогу з приводу того, що реставратори, попри сучасне багатство наукових

відкриттів, уперто продовжують користуватися шаблонними, недоречними й мало продуманими способами традиційної реставрації (йдеться про застосування нашатирного спирту, цибулі, слини, оліфування ікон після реставрації тощо). М. Бойчук зауважує, що останнім часом помітно підвищився інтерес до старовини, і висловлює надію, що цей процес також зачепить і мистецтво реставрації, висвітлить усі його наявні проблеми. «Адже зруйнувавши раз у давньому предметі те, що в ньому є суттєвим і єдино прекрасним, ніколи не відновиш його справжнього лиця» [9, с. 222].

Про стан реставрації також багато довідуємося з епістолярію Михайла Бойчука. У листі до М. Грушевського він досить гостро висловлюється про «поновительську реставрацію 2-ї пол. ХІХ ст.» (збережено правопис оригіналу): «...вже тільки намарнували давнішими літами в Києві і послідними в Новгороді <...> як подумаю, що з того може вийти, то мені волосся дубом встає. Не знаю, може, як-небудь вдасться запобігти тій загибелі» [19, с. 39].

У 1912–1914 рр. (з перервами) М. Бойчук разом з С. Налепінською, М. Касперовичем та Х. Шрамм працювали реставраторами у Національному музеї у Львові. Іларіон Свенціцький у ювілейному збірнику «Двадцятьп'ятьліття Національного музею у Львові» називає реставраційну працю М. Бойчука «умітним чищенням пам'яток старинної іконографії» [14, с. 5]. Тут також сказано, що художник реставраційні роботи регулярно проводив у 1912–1913 рр.

Тетяна Тимченко чітко окреслила основні принципи реставрації М. Бойчука: «...акцентованість на консерваційних заходах і на процесах розкриття від забруднень і потемнілих покривних шарів; мінімальний обсяг реставраційних доповнень. Застосування митцем принципів реставрації середньовічного сакрального мистецтва, відмінних від існуючих у тогочасній реставраційній практиці (які можна віднести до комерційного та церковно-археологічного напрямів реставрації)» [34, с. 14]. Дослідниця визначає ці принципи на основі зафіксованих думок М. Бойчука щодо мети та завдань реставрації (опублікованих ним 1912 р. у журналі «Русская художественная летопись» [9] і висловлених у листі до М. Грушевського того ж часу [19]), а також інформації І. Свенціцького (у львівській пресі та виданнях НМЛ) [14]. Серед широкого діапазону музейної діяльності першого довголітнього директора музею доктора І. Свенціцького реставраційна справа була одним із пріоритетних напрямів.

Також І. Свенціцький наголошує на тому, що М. Бойчук був справжнім знавцем своєї справи й повністю змінив реставраційну роботу в музеї. А низка теоретичних праць Іларіона Свенціцького, зокрема «Консервація і реставрація історичних пам'яток церковного мистецтва» (Львів, 1932), свідчить про його наукове зацікавлення цариною реставрації.

М. Бойчук вважав реставрацію окремим видом професійної мистецької діяльності. Праця в галузі реставрації відповідала творчим пошукам

художника, оскільки давала можливість докладно дослідити пам'ятки середньовічного живопису.

М. Бойчук вивчав давнє мистецтво різних епох і культур, передусім візантійське та давньоруське. Він вивчав особливості стилю через дослідження зразків і глибоке студіювання теоретичних праць, опановував техніку фрески та ікони. М. Бойчук вважав, що «артист мусить бути ремісником-творцем» і добре вивчити «тайну добирання, приряджування й уживання сирих матеріалів», пізнати «натуру каменя, металу, дерева, властивості фарб і клеїв» [27, с. 15–16]. Унікаючи механічного перенесення ознак стилю на сучасний матеріал, митець відкривав для себе особливості давніх живописних технік. Це відкривало йому широкі можливості для творчих пошуків, а окрім того, знання давньоруського малярства давало змогу краще розуміти, як тоді казали, хвороби пам'яток та способи їх лікування [27, с. 16].

Реставраційні роботи в Російській імперії з другої пол. XIX ст. контролювали науковці-археологи. Зокрема представники Російського археологічного товариства (Санкт-Петербург) Д. Айналов та В. Покровський стежили за реставраційними роботами, які відбувалися в Україні на початку XX ст., наприклад щодо іконостаса церкви у с. Лемеші (під Козельцем), що їх здійснювали 1912–1914 рр. М. Бойчук, М. Касперович, Х. Шрамм. Не будемо зупинятися в цій статті на реставраційних роботах М. Бойчука у соборі св. Юра у Львові (1910–1911); участі в роботі комісії з реставрації Софійського собору в Києві (1919–1924), де митець розчищав та закріплював кілька фресок XII ст.; роботах у Чернігові щодо розкриття й закріплення фресок Успенської церкви Єлецького монастиря (1924–1925, спільно з М. Касперовичем) та ін. Докладну інформацію про це можна знайти в публікаціях Т. Тимченко.

Роздуми Михайла Бойчука про роль мистецтва в суспільному житті, про формування українського стилю в мистецтві були не тільки на часі і вирішували не лише суто «українське питання» (хоч митець і наголошував на особливій цінності національної художньої спадщини), вони стали підґрунтям створення його школи монументального мистецтва.

Грунтуючись на висловах М. Бойчука, К. Сліпко-Москальців у монографії про художника зазначає: «Монументаліст Бойчук, художник-емпірик, на початку своїх мистецьких шукань, аналізуючи мистецьку культуру, намагався знайомитись із тим дійсно клясичним досвідом художників, що зібрано в ділянці орнаментально-декоративних монументальних мистецтв або станкових з монументально-декоративним настановленням. Дійсно, у ділянці композиційних розв'язань, фактурної культури та культури рисунку майстри минулого були міцно озброєні» [29, с. 14].

До програми монументального малярства М. Бойчука увійшли основні положення з його теоретичних напрацювань львівського періоду

творчості, які можна сформулювати у п'яти постулатах:

- 1) досягнення синтезу мистецтва засадами монументалізму;
- 2) монументальне малярство здебільшого зумовлюється архітектурним середовищем (формами, об'ємами);
- 3) обізнаність художника з іншими видами мистецтва (графіка, кераміка, книжкова мініатюра);
- 4) досягнення творчих пошуків колективним методом. М. Бойчук вважав, що без дискусії не може бути єдності думки;
- 5) обов'язкове застосування художнього досвіду минулих епох.

Ще один аспект теоретичних роздумів можемо спостерігати у статті «3 нагоди коломийської вистави українського домашнього промислу» [5], де Михайло Бойчук оглядає виставку творів народного художнього промислу етнорегіонів Західної України, Київської та Полтавської губерній. Митець констатує факт непрофесіоналізму у формуванні експозиції й відбору самих експонатів (авторський правопис статті збережено): «Повстає тепер великий заколот про штуку тай промисел; пишуть про сю справу найбільше нефахові люде, а крім них і фахові, та замість вияснити діло, чим-би корисно було займатись ремісникам і до чого їм стреміти, а чого вистерігатися, щоб виказати хиби тай недостатки їх роботи — замість того накопичують силу пустих слів, а що за тим йде хибних висновків. Се вводить в помилку людей не обзнайомлених з ділом, а навіть багато і фахових, таких що раді-би вдовольнить всякого своєю роботою і задля заробітків підробляються під зіпсутий смак купуючи. Сього року лучилася нагода — на коломийській виставі — розглянутись, в яким стані находить ся промисел нашого народу в Галичині, Буковині і в Правобічній Україні, в Полтавській губернії в теперішній його добі. На жаль одначе помилиться дуже той, хто буде гадати, що на виставі виставлено на правду найдобріші предмети річей, що у нас знайти можна. З того як вибрано річі та упорядковано виставу, видно що займались сїм ділом ділетанти» [5, с. 344]. Сам автор вважає виставки художнього ремесла надзвичайно потрібними й актуальними: «... бо коли зі знанням уладжена була вистава, то при такій нагоді можна б багато навчити ся і ремісникам, як мають в своїй роботі старатися до лучного стреміти... та й і публіка могла-б собі усвідомити, чого має вимагати від ремісників...» [5, с. 345].

Його метод викладу теоретичного матеріалу був досить простим, навіть публіцистичним, і мав великий вплив на тодішню художню критику.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Глибоке вивчення творчого шляху М. Бойчука, його теоретичної спадщини львівського періоду дасть змогу переконливо представити цей період творчості художника як формотворчий для його подальшої діяльності.

Михайло Бойчук залишив помітний слід в українському мистецтві й культурі передовсім як засновник школи монументального мистецтва

XX ст., видатний художник, педагог, дослідник і художній критик, популяризатор українського мистецтва. Крім того, він значною мірою долучився до формування збірки й оформлення експозиції музею Наукового товариства імені Тараса Шевченка у Львові, до розвитку музейної реставрації в Україні (провідними реставраторами стали його учні). Як художній критик звернув увагу на роль і місце народного мистецтва у формуванні професійного, що сприяло поживленню культурного й інтелектуального руху в Україні першої третини XX ст.

Великою мірою завдяки М. Бойчуку реставраційна діяльність його учнів стала основою формування музейної реставрації в Україні, а М. Касперович і Я. Музика стали першими професійними реставраторами музейного напрямку в Україні. Отже, у 1910–1930-х рр. в Україні було закладено основи музейної наукової реставрації.

Література:

1. Бартіш Г. Монументальні розписи Михайла Бойчука в Галичині [Текст] / Г. Бартіш // Образотворче мистецтво. — 1998. — № 2. — С. 28–30.
2. Бачинський С. Мої зустрічі та силуети українських малярів і різьбарів на чужині : Спомини старого емігранта за роки 1908–1950 [Текст] / С. Бачинський // Нові дні (Торонто). — 1952. — Вересень. — С. 16–21.
3. Бойчук і бойчукісти, бойчукізм : Монументальне мистецтво. Живопис. Графіка. Книга. Декоративно-ужиткове мистецтво. Фотографія. Документи [Текст] : каталог виставки / Автори тексту та упорядники каталогу О. Ріпко та Н. Присталенко. — Львів : Ред.-вид. відділ обл. упр. по пресі, 1991. — 88 с.
4. Бойчук М. В рахунок українського мистецтва : запис О. Павленко зі слів М. Бойчука [Текст] / М. Бойчук, О. Павленко ; підготовка текстів і коментарів І. Диченка // Літературна Україна. — 1987. — 29 жовтня. — С. 4.
5. Бойчук М. З нагоди коломийської вистави українського домашнього промислу [Текст] / М. Бойчук // Літературно-науковий вісник. — 1912. — Річник XV. — Кн. IV. — Жовтень–грудень. — С. 344–347.
6. Бойчук М. Листи до редакції [Текст] / М. Бойчук, В. Седляр // Пролетарська правда. — 1929. — 19 лютого. — С. 4.
7. Бойчук М. Лист до редакції [Текст] / М. Бойчук // Пролетарська правда. — 1929. — 4 грудня. — С. 6.
8. Бойчук М. Лист до редакції [Текст] / М. Бойчук // Пролетарська правда. — 1930. — 8 січня. — С. 5.
9. Бойчук М. Несколько замечаний по поводу реставрации живописи в России [Текст] / М. Бойчук // Русская художественная летопись. — СПб. — 1912. — № 15–16. — С. 220–222.
10. Бойчук М. О Бойчуке и бойчукизме [Текст] / М. Бойчук // Вечерний Киев. — 1929. — 23 апреля. — С. 4.
11. Волошин Л. Михайло Бойчук : листи до митрополита Андрія Шептицького [Текст] / Л. Волошин // Образотворче мистецтво. — 1990. — № 6. — С. 18–20.
12. Горбачов Д. Листи-спогади Ганни Печарковської про Бойчука і бойчукістів [Текст] / Д. Горбачов // Київська старовина. — 1999. — № 6. — С. 133–150.
13. Гординський С. Спогади про Асоціацію незалежних українських митців [Текст] / С. Гординський // Образотворче мистецтво. — 1991. — № 5. — С. 6.
14. Двадцятьп'ятьліття Національного музею у Львові : зб. праць / за ред. І. Свенціцького. — Львів, 1930. — 129 с.
15. До ради Національної академії мистецтв від професорів Георгія Нарбута й Михайла Бойчука [Текст] // Образотворче мистецтво. — 1998. — № 2. — С. 31.
16. Докладная записка профессора М. Л. Бойчука о ремонте фресок в крещальне Софийского собора [Текст] //

- Русское искусство : сб. статей / сост. Г. К. Лукомский ; изд. Е. А. Гутнов. — Берлин, 1923. — С. 90–91.
17. Кравченко Я. “Renovation Bizantine” Михайла Бойчука в Парижі та опісля [Текст] / Я. Кравченко // Вісник Львівського університету. Серія : Мистецтвознавство. — 2004. — Вип. 4. — С. 122–125.
 18. Михайло Бойчук про себе [Текст] / Вступ. слово і публікація О. Рибалка // Пам'ятки України. — 1988. — № 2. — С. 14.
 19. Мушинка М. Михайло Бойчук — Михайлу Грушевському [Текст] / М. Мушинка // Образотворче мистецтво. — 1991. — № 6. — С. 37–39.
 20. Наша відповідь Чаговцеві : лист до редакції Центрального бюро АРМУ [Текст] // Пролетарська правда. — 1929. — 14 травня. — С. 4.
 21. Присталенко Н. Доля школи Михайла Бойчука — нашої гордості, слави, скорботи [Текст] / Н. Присталенко // Українська культура. — 1997. — № 7. — С. 15–19.
 22. Присталенко Н. З архіву Михайла Бойчука [Текст] / Н. Пристанко // Українське мистецтвознавство. — 1993. — Вип. 1. — С. 134–141.
 23. Рибалко О. Михайло Бойчук про себе [Текст] / О. Рибалко // Пам'ятки України. — 1988. — № 2. — С. 14.
 24. Рибалко О. Невідомий меморандум : до і після [Текст] / О. Рибалко // Україна. — 1990. — № 48. — С. 4–5.
 25. Ріпко О. Бойчук і бойчукісти, бойчукізм [Текст] / О. Ріпко // Сучасність. — 1991. — № 7–8. — С. 78–118.
 26. Ріпко О. Подих вічності [Текст] / О. Ріпко // Культура і життя. — 1990. — 4 листопада. — С. 3.
 27. Ріпко О. У пошуках страченого минулого : ретроспектива мистецької культури Львова ХХ століття [Текст] / О. Ріпко. — Львів : Каменяр, 1986. — 287 с.
 28. Сидор О. Ляріон Свенціцький і реставраційна справа в Національному музеї у Львові [Текст] / О. Сидор // Пам'ятки України. — 1996. — № 3–4. — С. 106–109.
 29. Сліпко-Москальців К. М. Бойчук [Текст] / К. Сліпко-Москальців. — Х. : Рух, 1930. — 52 с.
 30. Соколюк Л. Професор Михайло Бойчук як художник-реставратор [Текст] / Л. Соколюк // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. — Х. : ХДАДМ, 2001. — Вип. 5. — С. 38–39.
 31. Соколюк Л. Формування М. Бойчука як митця в контексті національно-культурного руху в Україні кінця ХІХ — початку ХХ століття [Текст] / Л. Соколюк // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. — 2001–2002. — Вип. 2–3/1. — С. 83–87.
 32. Сусак В. Неовізантизм, бойчукізм, кольороорух. Варіації на тему [Текст] / В. Сусак // VI Міжнародний конгрес українців. Музикознавство. Образотворче мистецтво. Театрознавство. Кінознавство. Книга 2. — Донецьк; К. : Вид-во Асоціації етнологів, 2005. — С. 286–298.
 33. Тимченко Т. Бойчукізм і українська реставрація [Текст] / Т. Тимченко // Образотворче мистецтво. — 1997. — № 3–4. — С. 60–62.
 34. Тимченко Т. Микола Касперович [Текст] / Т. Тимченко // Образотворче мистецтво. — 1998. — № 2. — С. 14.
 35. Ті, що знали Михайла Бойчука. З листів Оксани Павленко до Охріма Кравченка [Текст] // Образотворче мистецтво. — 2003. — № 4. — С. 20–22.
 36. Юрчишин О. Михайло Бойчук та Михайло Грушевський [Текст] / О. Юрчишин // Сучасність. — 1994. — № 7–8. — С. 140–148.

References:

1. Bartish, H. (1998). Monumentalni rozpisy Mykhaila Boychuka v Halychyni [Monumental Paintings by Mykhailo Boychuk in Galicia]. *Obrazotvorche mystetstvo — Fine Arts (Kyiv)*, 2, 28–30. (In Ukrainian).
2. Bachyns'kyu, Ye. (1952, September). Moi zustrichi ta syluety ukrainskykh maliariv i rizbariv na chuzhyni : Spomyny staroho emiranta za roky 1908–1950 [My Encounters and Silhouettes of Ukrainian Painters and Carvings in a Foreign Country]. *Novi dni — New Days (Toronto)*, 16–21. (In Ukrainian).
3. Ripko, O. & Prystalenko, N. (Author-comp.). (1991). *Boychuk i Boychukisty, Boychukizm : Monumentalne*

- mystetstvo. Zhyvopys. Hrafika. Knyha. Dekoratyvno-uzhytkove mystetstvo. Fotohrafia. Dokumenty [Boychuk and Boychukites, Boychukizm : Monumental Art. Painting. Graphics Book. Decorative and Applied Arts. Photo. Documents] : Exhibition catalog. Lviv : Red.-vyd. viddil obl. upr. po presi. (In Ukrainian).
4. Boychuk, M., Pavlenko, O. (1987, October 29). V rakhunok ukrainskoho mystetstva [On the Account of Ukrainian Art]. (I. Dychenko, preparation of texts and comments). *Literaturna Ukrayina — Literary Ukraine (Kyiv)*, 4. (In Ukrainian).
 5. Boychuk, M. (1912, October–December). Z nahody kolomyiskoi vystavky ukrainskoho domashnoho promyslu [On the Occasion of the Colomian Exhibition of Ukrainian Crafts]. *Literaturno-naukovyy vistnyk — Literary and Scientific Bulletin*, 15 (book 4), 344–347. (In Ukrainian).
 6. Boychuk, M., Sedliar, V. (1929, February 19). Lysty do redaktsii [Letters to the Editorial Office]. *Proletars'ka Pravda (Kyiv)*, 4. (In Ukrainian).
 7. Boychuk, M. (1930, December 30). Lysty do redaktsii [Letters to the Editorial Office]. *Proletars'ka Pravda (Kyiv)*, 6. (In Ukrainian).
 8. Boychuk, M. (1929, January 8). Lysty do redaktsii [Letters to the Editorial Office]. *Proletars'ka Pravda (Kyiv)*, 5. (In Ukrainian).
 9. Boychuk, M. (1912). Neskol'ko zamechaniy po povodu restavratsii zhivopisi v Rossii [A Few Remarks about the Restoration of Painting in Russia]. *Russkaya khudozhestvennaya letopis' — Russian Art Chronicle (St. Petersburg)*, 15–16, 220–222. (In Russian).
 10. Boychuk, M. (1929, April 23). O Boychuke i boychukizme [About Boychuk and Boychukism]. *Vecherniy Kiyev — Evening Kiev*, 4. (In Russian).
 11. Voloshyn, L. (1990). Mykhaylo Boychuk : lysty do mytropolita Andriya Sheptyts'koho [Mykhailo Boychuk : Letters to Metropolitan Andriy Sheptytsky]. *Obrazotvorche mystetstvo — Fine Arts (Kyiv)*, 6, 18–20. (In Ukrainian).
 12. Horbachov, D. (1999). Lysty-spohady Hanny Pecharkovskoi pro Boychuka i Boychukistiv [Letters-memoirs of Anna Pecharkovskaya about Boychuk and Boychukists]. *Kyivivs'ka starovyna — Kyivan antiquity (Kyiv)*, 6, 133–150. (In Ukrainian).
 13. Hordynskiy, S. (1991). Spohady pro Asotsiatsiyu nezaleznykh ukraiyins'kykh myttsiv [Gordinsky S. Memories of the Association of Independent Ukrainian Artists]. *Obrazotvorche mystetstvo — Fine Arts (Kyiv)*, 5, 6. (In Ukrainian).
 14. Svientsitskyy, I. (Ed.). (1930). *Dvatsiatpiatlittia Natsionalnogo muzeiu u Lvovi* [Twenty-five years of the National Museum]. Lviv. (In Ukrainian).
 15. Do rady Natsional'noyi akademiyi mystetstv vid profesoriv Heorhiya Narbuta i Mykhayla Boychuka [To the Council of the National Academy of Arts from Professors George Narbut and Michael Boychuk]. (1998). *Obrazotvorche mystetstvo — Fine Arts (Kyiv)*, 2, 31. (In Ukrainian).
 16. Dokladnaya zapiska professora M. L. Boychuka o remonte fresok v kreshchal'ne Sofiyskogo sobora [A Note by Professor M. Boychuk on the Repair of Murals in the Baptismal of the St. Sophia Cathedral]. (1923). In *Russkoye iskusstvo — Russian Art* (G. K. Lukomskiy, comp., Ye. A. Gutnov, publisher), (pp. 90–91). Berlin. (In Russian).
 17. Kravchenko, Ya. (2004). "Renovation Bizantine" Mykhaila Boychuka v Paryzhi ta opislia ["Renovation Bizantine" of Mykhaylo Boychuk in Paris and Later]. *Visnyk L'vivs'koho Universytetu — Bulletin of Lviv University. Series of art studies*, 4, 122–125. (In Ukrainian).
 18. Mykhailo Boychuk pro sebe (1988). Vstup. slovo i publikatsiia O. Rybalka [Mykhailo Boychuk About Himself]. (O. Rybalka, introduction and publ.). *Pam'yatky Ukrayiny — Sights of Ukraine (Kyiv)*, 2, 14. (In Ukrainian).
 19. Mushynka, M. (1991). Mykhailo Boychuk — Mykhailu Hrushevskomu [Mykhailo Boychuk to Mykhailo Hrushevsky]. *Obrazotvorche mystetstvo — Fine Arts (Kyiv)*, 6, 37–39. (In Ukrainian).
 20. Nasha vidpovid Chahovtsevi : Lyst do redaktsii Tsentralnogo biuro ARMU. [Our Response to Chagovets : Letter to the Editorial Office of the Central Bureau of the ARMU]. (1929, May 14). *Proletarskaya Pravda (Kyiv)*, 4. (In Ukrainian).
 21. Prystalenko, N. (1997). Dolia shkoly Mykhaila Boychuka — nashoi hordosti, slavy, skorboty [The Fate of the School of Mykhailo Boychuk — Our Pride, Glory, Sorrow]. *Ukrayins'ka kul'tura — Ukrainian Culture (Kyiv)*, 7, 15–19. (In Ukrainian).
 22. Prystalenko, N. (1993). Z arkhivu Mykhaila Boychuka [From the Archive of Mykhailo Boychuk]. *Ukrayins'ke mystetstvosnavstvo — Ukrainian Art Studies*, 1, 134–141. (In Ukrainian).
 23. Rybalko, O. (1988). Mykhailo Boychuk pro sebe [Mykhailo Boychuk About Himself]. *Pam'yatky Ukrayiny — Sights of Ukraine (Kyiv)*, 2, 14. (In Ukrainian).
 24. Rybalko, O. (1990). Nevidomyi memorandum : do i pislia [Unknown Memorandum : Before and After]. *Ukrayina — Ukraine (Kyiv)*, 48, 4–5. (In Ukrainian).
 25. Ripko, O. (1991). Boychuk i Boychukisty, Boychukizm [Boychuk and Boychukists, Boychukism]. *Suchasnist' — Contemporary*, 7–8, 78–118. (In Ukrainian).
 26. Ripko O. (1990, November 4). Podykh vichnosti [The Breath of Eternity]. *Kul'tura i zhytya — Culture and Life (Kyiv)*, 3. (In Ukrainian).
 27. Ripko, O. (1986). *U poshukakh strachenoho mynuloho : Retrospektyva mystetskoï kultury Lvova XX stolittia* [In Search of the Executed Past : Retrospective of Artistic Culture of Lviv of the Twentieth Century]. Lviv : Kamenyar. (In Ukrainian).
 28. Sydor, O. (1996). Ilarion Svyentsits'kyy i restavratsiyna sprava v Natsional'nomu muzeyi u L'vovi [Hilarion Svetsitsky and restoration affair at the National Museum in Lviv]. *Pam'yatky Ukrayiny — Sights of Ukraine (Kyiv)*, 3–4, 106–109. (In Ukrainian).
 29. Slipko-Moskal'tsiv, K. (1930). *M. Boychuk*. Kharkiv : Rukh. (In Ukrainian).
 30. Sokolyuk, L. (2001). Profesor Mykhaylo Boychuk yak khudozhnyk-restavrator [Professor Mykhailo Boychuk as an Artist-restorer]. *Visnyk Kharkivs'koyi derzhavnoyi akademiyi dizaynu i mystetstv — Bulletin of the Kharkov State Academy of Design and Arts*, 5, 38–39. (In Ukrainian).
 31. Sokolyuk, L. (2001–2002). Formuvannya M. Boychuka yak myttsya v konteksti natsional'no-kul'turnoho rukhu v Ukrayini kintsya XIX — pochatku XX stolittya [Formation of M. Boychuk as an Artist in the Context of the National-Cultural Movement in Ukraine at the End of the XIX — the Beginning of the XX-th Century]. *Traditsiyi ta novatsiyi u vyshchiiy arkhitekturno-khudozhnii osviti — Traditions and Innovations in Higher Architectural and Artistic Education*, 2–3/1, 83–87. (In Ukrainian).
 32. Susak, V. (2005). Neovizantyzm, boychukizm, kol'orokh. Variatsiyi na temu [Neobyzantineism, Boychukism, Move of Color. Variations on the Theme]. Proceedings of VI *Mizhnarodnyy konhres ukraiyinistiv. Muzykoznavstvo. Obrazotvorche mystetstvo. Teatrosnavstvo. Kinoznavstvo — VI International Congress of Ukrainianists. Musicology. Art. Theoretical Studies. Cinema Studies*. (Book 2, pp. 286–298). Donetsk ; Kyiv : Vyd-vo Asotsiatsiyi etnologiv. (In Ukrainian).
 33. Tymchenko, T. (1997). Boychukizm i ukraiyins'ka restavratsiya [Boychukizm and Ukrainian Restoration]. *Fine Arts (Kyiv)*, 3–4, 60–62. (In Ukrainian).
 34. Tymchenko T. (1998). Mykola Kasperovych [Mykola Kasperovich]. *Obrazotvorche mystetstvo — Fine Arts (Kyiv)*, 2, 14. (In Ukrainian).
 35. Ti, shcho znaly Mykhayla Boychuka. Z lystiv Oksany Pavlenko do Okhrima Kravchenka [Those Who Knew Michael Boychuk. From the Letters of Oksana Pavlenko to Ohrim Kravchenko]. (2003). *Obrazotvorche mystetstvo — Fine Arts (Kyiv)*, 4, 20–22. (In Ukrainian).
 36. Yurchyshyn, O. (1994). Mykhaylo Boychuk ta Mykhaylo Hrushevsk'yy [Mykhailo Boychuk and Mykhailo Hrushevsky]. *Suchasnist' — Contemporary*, 7–8, 140–148. (In Ukrainian).

Рецензент статті: Шафран Р. С.,
кандидат мистецтвознавства, професор, проректор з науково-педагогічної діяльності, Львівська національна академія мистецтв

Стаття надійшла до редакції 02.09.2017